

Ռուսնուզէն կըզրեն մեզ լիւար. 26
Թուով. «Հոս ալ կարօտեալներուն րա-

Ռոմանովիզմը տեսակների այդ բա-
ժանման կանոնները ոչնչացրեց և միև
նոյն տեսակի մէջ կողքէ կողք գրե-
բարին ու շարք, ուրախն ու տխուրը
գեղեցիկին ու սգեղը, ինչպէս որ հէն-
բնութեան մէջ խառն են: Այսպիսով
տրամադրւան ու կամեղիան իրար խառ-
նվեցան և առաջ կիսա մի երրորդ տե-

իսկ ներքին բարեգործութիւնը մի գլուխով եկեղեցու է նմանում։

—Տեղոյս նորաշէն թաղի ծխատէր արծ. Աշոտ քահանայ Տէր Խորաշէկան-ցը հողերը կառավարութեան կարգադրութեամբ փոխադրուած է Հարաթա-լայ, իսկ այնտեղի ծխատէր հայր Ա-սողմանն առաջին տեղը։

ՆԱԼԻԿԵՆԸՐ ԵՄԻՐԱՅԻՆ ՈՒԹԵԱՆ

1.

Սիրելի պարոն...

Ձեր գլուխը եղած զբաղւածութիւնը, իբր թէ յերուսաղէմ վարդապետ կամ որեւէ աստիճանի հոգեւորական է՛րք և ապա կարգադրոյժ եղաք՝ նոյնքան ծաղ-րալի որքան որ անհիմն է։

Այդպիսի յանգուզն զբաղւածութիւնի գէտ գրելը թղթի վրայ գնելն չարժէ, վասնզի ամբողջ Երուսաղէմի միաբա-նութիւնն որպէս եւս ղեկը կրճատալէնք իբրեւ մի պատուաւոր աշխարհական ու-սուցիչ, որ պահուով եկաք Երուսաղէմ և պատուով մեկնեցաք անտի։

Մնամ, բազում յարգանք և ողջունելի Տէր Թորոս Ջուլայեցի

Մանչեսթը, 1 մարտի 1897 թ.

11.

Արդոյ խորհուրդ.

Պատահամբ ձեռքս անցաւ Վերա-գանքի № 9, որ կարգադրի պ. Աղշաւ 2րդագետին մի յօդուածը ընդգէտ պ. Ս. Սալահ-Ֆիւլիանի։

Պ. Սալահ-Ֆիւլիանը մօտէն ճանաչ-նալու պատիւն ունենալով չէի կրը-նար լաւ մնալ այդ լայտնի զբաղ-ւածութեանց գէտ։

Ինձ հետ շատեր ներկայ էին Լոն-դոնի հայի. ընթերցարանին վրայ, ասկէ երկու տարի առաջ պ. Ս. Սալահ-Ֆիւլիանի ժամանակակից քաղաքակա-նութեան ընտելութեանը մասին ը-րած օգտակար գաղափարներն, յո-րում նա պարբերաբար խօսեցաւ, պար-լամենտական, կրօնական, անասնա-կան և այլ խնդրոց վրայ. իբր խօսքերու և քաջատրութեանց մեր վրայ թողած բացառութեանց թիւնները գեա մոռա-ցած չենք։ Ինչպէս ի Լոնդոն, այնպէս ի Բարիք մեր ազգ. դատի մատուցած ծառայութիւնները ևս չենք կրնար ու-րանալ։

Յայտնի է թէ ասկէ առաջ Բարիքը որքան անտարբեր աչքը կրդիտէր հայի. անցքերը, յայտնի է նաեւ այժմ թէ, որ աստիճան նպատարաւոր շարժման մէջ է. Լոնդոնի և Սեդիկոյ այլ մասանց մէջ ուղարկող հայեր լաւ գիտեն թէ ո՞վ է

1) Այս նամակը ուղղուած է իրեն պ. Սա-լահ-Ֆիւլիանին, որ և հրատարակուած ենք, բը-նագիրը մեր խմբագրատանը պահելով։ Խմբ.

վառած և արծաթած այդ ոգին Գա-ղիոյ մայրաքաղաքը մէջ։

Աղշաւ-2րդագետն միևնոյն նամակի մէջ կը պաշտպանէ հայր Պարոնեանի ընթացքը և կը վատաւարաւ Սալահ-Ֆիւլիանի քննադատութիւնները։ Թող յիշէ սակայն պարոնը թէ մենք լաւ կը-ճանչնանք հայր Պարոնեանը, գիտենք ինչ կարողութեան տէր լինելը, գիտենք Մանչեսթընի մեկնելու նկարագրերն, գիտենք թէ մանչեսթընցիներն որ աստի-ճան ղեկավար էր նրա պաշտօնավարու-թեան, գիտենք միանգամայն թէ ման-չեսթընցիներն զո՞հ չմտաւ որքան շատ պատճառներ ունէր։

Յայտնի է թէ պ. Սալահ-Ֆիւլիանի արժեքաւոր թղթակցութիւնները «Ար-ձագանք»-ի փոքի ցաւ պատճառած են, այնպէս որ այդ գրութեանը արժեքը կտրելու համար, ստիպուած է նոյն իսկ պատիւ աւարտելու չափ կեղտոտու-թեանց զիմիւր «Արձագանք»-ի զպրցիցի վերաբերողները շատեր շատ խնդի-րներու մէջ, ջանացած են լոյսի առջև սե-վաբազոյններ քաշել բայց չեն յաջ-րած։

Տէր Խմբագիր, երբ աչքի առջև կը-րերնք այս ամենը, չենք կրնար վա-տապարտել հասարակութեանը, երբ նա մամուլի և մամուլի ներկայացուց ըստ պահանջման համակրանք ցոյց չտար, բայց դժբաղդաբար «չորին հետ թացն ալ կ'առնէ»։

«Արձագանք» պէտք է ճանչնայ մա-մուլի կոչումը. պէտք է ճանչնայ թէ մամուլը ժողովրդեան առաջնորդ և ուղ-ղիչն է, անոնց պիտի սորուցնէ իբրեւ մարդ ապրելու և իրարու հետ իբրեւ ճարգ վարուելու ճամբուն. երբ Արձա-գանք իւր սինակները կը բռնէ կարգ մը անտեղի և անհիմն զբաղւածութիւն-ներով, առհասարակ մամուլի և ի մաս-նաւոր այդ թերթի պատիւը ստորա-դրուած կը լինի։

Եւրոպական մամուլի մէջ ևս կան կոտակցեցական և հակակրկան մրցում-ներ։ «Արձագանք» եթէ բան մը ընել կուզէր, պարտ էր անոնց օրինակին հետեւիլ—իւր թերթի սինակները օգ-տակար գրութիւններով ճարպեցիկ և այդպիսով հասարակութիւնը իրեն գը-րաւել, քան թէ այդ նպատակին հա-տնելու համար կեղտոտութեանց զիմիւր։

Մէրաւ.

Լոնդոն, 29 փետ. (ն. տ.)

ԳԻՒԴԱԿԱՆ ԲԱՏԱՆԱՅԻ խնդիր

Ինչ որ աչքս բաց եմ կալել, հենց այն է, մի գլուխ լուսով կարդում եմ. «մեր գիւղերին լուսաւոր քահանաներ

են հարկաւոր. կայրը կոյրին որ առաջ-նորդի, երկուսն էլ խորխորաւ կ'ընկնին. և այն, և այն, այսպիսի գիւղերի կա-տարութիւններ։

Ձեռք կարող թագաւոր, որ այդ տե-սակ տարրական մտքի լսելիս միշտ ժպտացել եմ, և այդ ժպտը կրելիս է եղել թախծութեան կնիք. Ինձ միշտ վշտացնել է այն միտքը, թէ ինչո՞ւ մեր հրապարակախօսները, որոնք քաղաքի, ծայրերն են կտրատում, Եւրոպայի կարա-տելով որո՞ւմ կ'հասնին։

Ինչ կարիք կայ անդադար այն տար-րական միտքն արծաթեմ, թէ մեր գիւղերին լուսամիտ քահանաներ են հարկաւոր։ Այդ շատ հասկանալի է, և միթէ կը գտնուի մէկը, որ հակառակը պնդի։ Ասի, ոչ՝ «մեր գիւղերին ազէտ քահանաներ են հարկաւոր, որովհետեւ նշանք աւելի լաւ են առաջնորդում, անտարանն աւելի լաւ են հասկանում, բացատրում...»

Սկզբունքի խնդիրը, այն խնդիրը թէ, քրիստոնէական վարդապետութեան հաս-տատունները պիտի առաջնակարգ մար-դիկ լինին թէ՞ մտքի, թէ՞ բարոյականու-թեան ու թէ՞ առողջութեան կողմից,— վարդապետական վերջացած բան է։ Դրա մասին վիճել աւելորդ է։

Ինչպէս անենք, որ հնար ունենանք գիւղերում լուսաւոր քահանաներ ունե-նալ.— ահա է ա կ ա ն անվճիռ խնդիրը որի շուրջը պիտի պտտենք։ Որքան նը-կատել եմ, մեր պարբերական հրատա-րակութիւնները, որոնք մեզ համար ա-մեն ինչ են դարձել, այդ կենսական խնդրի լուծման համար միայն մի դուռն են գտել,— կծու յօդուածներ գրել գիւղա-կան քահանայ ձեռնադրողներին հա-ցելին։ Որ ձեռնադրողները միշտ պիտի գգոյշ լինին երկպառ-լակին ընտրել, այդ մի խնդիր է ձա՞մա՞նք ենք, որ այդ դէպքում մամուլը մերկայանի իւր սուրը, եթէ հակառակն է տեսնում. բայց որ գիւղերի համար ը ն տ ի թ քահանաներ ունենալու բանալիներից միայն միին է ձեռնադրողի ձեռին— այդ պիտի հասկանանք։

Ձեռք մի գիւղ եմ տալի։ Մի լուսա-ւորուած քահանայ է հարկաւոր այդ գիւղին։ Գիւղն ունի վաթսուն տուն։ Քահանայի մօտքն է. 1) 10 թաղաբ-ցորեն—թաղաբը հինգ բուլիով—5×10=50 թ. 2) տարուայ ընթացքում ութ կնուր է լինում—կնուրը քանի կո-պէկով—8×20=160 կ. 3) հինգ պը-սակ—պսակը երեք բուլիով—5×3=15 թ. 4) երկու կամ երեք տարւեր մի մեռել—թաղումը երկու բուլիով բաժա-սուն կոպէկով—ընդամենը,—67 թ. 40 կ. Քիչ էք համարում քահանայի մօտքը, չեղած տեղից, քան ըստ ինչի էլ աւելաց-

համարուել, ուստի և արգելուած է ե-ղել արագեղիայի կամ այլ վսեմ համա-րուած ոտանաւորների մէջ այդ և այդ-պիսի շատ բաներ գործածելը։ Զեկապի-րի Օտիլիոյի առաջին ներկայացումը Պարիզում աջողութիւն չի ունենում մի-այն նրա համար, որ նրանում գործա-ծուած կայ mouchoir—թաղիկնակ բա-ռը։ Այդպիսի արգելուած բաների փո-խանակ բանաստեղծութիւնները կ'ըն-կալեն մի կերպով հասկանալի, եթէ այն էլ միայն յաջողութիւն նրան, օրինակ արագաղ աւելու տեղ ստիպուած էր գրելու, զրոյանի թաղումը, որի երգն օրուայ գաղափարն է յայտնում և որի քաջագործութիւնների թատրոնը միայն յաջող բան է։

Ռոմանտիզմն ո՞նի այդ կանոնները մի-անգամից զննարկում է. և, ինչպէս մար-դիկ իրաւունքով իրար հաւատարմ են համաշխու, յեղափոխութեամբ, այդպէս և բաներն իրար հաւատարմ են համաշ-խու։ Այլևս ոչ վսեմ բառ կար, ոչ վը-սակ, Բառն իր վսեմութիւնը պիտի ունենար ոչ թէ ինքն իր մէջ, այլ նա այդ վսեմութիւնը պիտի ստանար բա-

րէք, այդ ժամանակ մեր գիւղական լու-սաւորուած քահանայի տարրական մօտ-քը կ'ընկնէ—87 թ. 40 կ. Այդ եկամու-տով էք կամենում լուսաւորուած քա-հանայ ուղարկել գիւղը։ Յետոյ, ինչ էք կարծում, եթէ հինգ դարակ նախադէպ գրենք, ձեռնադրողը կարող է այդ ար-դիւնքի յուսով մի միջնակարգ դպրոցա-ւարտ երիտասարդ ուղարկել գիւղը։ Ասացէ՛ք ինչ հնար գործադրի ձեռնա-դրող առաջնորդն, օրինակ, որ կարո-ղանայ, զիցուր, երանցից մէկին մեր բերած գիւղն ուղարկել։

Այ՛, ինչպէս չեմ սիրում այն տեսակ գրողներին, որոնք չեն կարողանում խորն ըմբռնել հարցը, որոնց աչքն ա-ռաջից դէն չի նայում։

Գիտեմ, մեր հրապարակախօսներից շատերն այսպէս կ'անեն. «քահանան հող ունի, անտանապահութեամբ է պա-րապում. հետեւապէս, կ'անեն, այդ պա-րապումներից գայացած արգիւնքերի հետ եթէ միացնենք այն 87 թ. 40 կոպ. կըստեղծուի այնպիսի մի գիւղիւն, որ բաւական կը լինի գիւղական քահանայի համար գիւղի պէս ածան տեղ ապրե-լու»։

Այդ միայն բաներ են, նախ, իմա-ցէք, որ ձեր լուսաւոր քահանան միայն մանկական յիշողութիւններով, մտա-պատկերներով է գիւղացի. իրապէս նա քաղաքացի է. նրա մտածելակերպն գիւղացու չի. հետեւապէս, նա չի կարող անձամբ երկրագործութեամբ պարապել, այլ պիտի ծաղկի ձեռով բան չի նի-բայց ո՞վ է սեղըն նրան փողը, այդ շարժի մերկանա, կեանքի այդ լծակը։ Երկրորդ, մինչև լուսաւորուած քա-հանայը կըստեղծուի երկրագործութիւ-նը, մինչև նա տեղական պայմաններին կընտելանայ, իւր սովորածն էլ կըմո-ռանայ և շուտով կըրաւնայ փառաշէն պատուած, շապոն խոլոտած, մագերը գզգզած մի տէր վարդան, մի տէր Խալիս։ Եւ ո՞վ է այնուհետեւ գրանց լու-րը։

Հարկաւոր է տանից առաջ գիւղա-կան քահանայի կեցութեան պայման-ները բարելաւել, այնուհետեւ լուսաւո-րեալներն իրենք կընդգրկեն գիւղ գնալ։

Ս. Աղապեանց.

ԹԵՂԵԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ն Ա Մ Ա Կ Պ Ա Ր Ս Կ Ե Ս Ա Ն Ի Յ
(«Նոր-Գար»-ի թղթակցից)

ԹԱՐԻԻՑ, 12 մարտի.— Պարսկական գործերի ներկայ խառն ղրութիւնն ա-նուրանալի է։ Դրա շնորհիւ այս օրերս անկարելի է լինում մի բանի իսկութիւ-նը իմանալ և լուր հաղորդել, իսկա-

նաւորեղծի վսեմ գաղափարներից ու զգացմունքներից։ Զըջաբանութիւնը հա-լածում է և խակախա լառն աւելի ազ-նու է համարուած, քանի որ այդ բանն է բանաստեղծի միտքը իսկական, գե-ղեցիկ ու ճիշտ կերպով արտայայտում, իսկ արուեստի կատարելութիւնը չէ որ հէնց նրա համար է, որ բանաստեղծի մտածմունքը կամ զգացմունքը կարո-ղանա իրենց համապատասխան իս-կական ու ճիշտ արտայայտութիւնը գտնել։ Զըջաբանութեան հալածուելու-վը հին ու միջնադարեան, ժողովրդա-կան ու նոր առամարգործածուող բազ-մաթիւ բաներ ու դարձուածներ են սկսում կենդանանալ լեզուների մէջ, որով և լեզուների բառարանը հարու-ստանում է։

Դէպի ազատութիւնը տանող նոյն-պիսի փոփոխութիւն է կատարում և քրիստոնէութեան ու տաղաչափութեան մէջ։ Բայց այդ մասին բան չենք գրել, զի դա մասնաւոր բնաւորութիւն ունի։ Այսքանը միայն նկատենք, որ այդ փո-փոխութեան պատմութիւնը, մասնաւո-րապէս Ֆրանսիականի ուսումնասիրու-թիւնը կարգաւորվ մարդ գգում է մեր

պէս պարսկական յայտնի ծայրայեղ խա-րամականութիւնը ի ներքուստ հրաշքներ է գործում և հենց այդ խորամանկու-թեան շնորհիւ է, որ պարսկական պե-տութիւնը մինչ այսօր պահպանել էր իւր գոյութիւնը։

Մի քանի ամիս է, որ երկիր կառա-վարող սաղաթաղմը պաշտօնանկ է ե-ղել և այդ մի քանի ամսուայ ընթաց-քում պետական գործերը մի կերպ եօ-լայ են գնացել, աւելի վատթար ընթաց-քով, որովհետեւ բարձր պաշտօնեաները միմեանց դէմ ինտրիգներ լարելուց բացի, ոչ մի օգուտ չեն տալիս կառա-վարութեան։

Ռամազանի օրերին, արեւմտցից յի-տոյ, ի նշան ծովապարտութեան կառա-վարութեան կողմից արձակուած է եր-կու թնդանօթ։ Այս տարի նահապեա-պետի հրամանով թնդանօթիւնքի մէկը արձակուած էր մի կարիւստանի (գերեզ-մանտուն) վրայից, որպէս զի, քաղա-քի բազմամարդութեան պատճառով, քաղաքի հետաւոր մտնում ևս յոսի թնդանօթի ձայնը և հաւատացեալներն իմանան ծովապարտութեան ժամանակը. այս դէպքը չափազանց վայրայթ պատ-ճառեց թէ ժողովրդին և թէ կրօնապե-տին, որովհետեւ թնդանօթի ձայնը խանգարում է մարգարէի զատկների գերեզմանական խաղաղ նինջը և չա-րիաթի համաձայն նահապետապետ Ամի-նը-Դովլի այդ ընթացքը համարում է հակահրօսական, այդ պատճառով էլ նա-հանգապետն ու կրօնապետը այժմ մի-մեանց հետ թնդանօթի յարաբերու-թեան մէջ են գտնուում։ Ամինը-Դովլին յանձնուած լինելով կառավարութեան ղեկը, որը սաղաթաղմեան կուսակցու-թեան ի վերջոյ տապալեց, հաւանա-կան է, որ ներկայ հանգամանքներում անկարող կը լինի տանելու իւր ստանձ-նած պաշտօնը, մանաւանդ որ կրօնա-ւորները հաշտ չեն նրա հետ, այն կը-րօնաւորները, որոնք պատճառ պար-ձան սաղաթաղմի անկման, իսկ Ամինը-Դովլի բարձրանալուն, որովհետեւ վեր-ջինս մի ժամանակ չափազանց կրօնա-մուլ է եղել։ Կարծում է, որ եթէ պե-տական գործերը այսպէս շարունակուին, նորից կըհրաւիրուի սաղաթաղմը իւր պաշտօնին։

Չմոռանանք այստեղ յիշատակելու նաեւ այն, որ Ամինը-Դովլին Թէհրան մեկնելու նախօրը բոլոր հիւպատանե-րին ու եւրոպացիներին հրաժեշտի այ-ցելութիւն տուեց, իսկ առաջնորդաւոր-նին ոչ։

—Նուրուզ բայրամին, որ կատարուեց մարտի 9-ին, այս տարի սովորականից շատ սառն անցաւ, մանաւանդ ստամի-հանդէսը։ 101 թնդանօթաձգութեան փոխարէն արձակուեց մի քանի անգամ միայն։

Պարսկին

Չմոռանանք այստեղ յիշատակելու նաեւ այն, որ Ամինը-Դովլին Թէհրան մեկնելու նախօրը բոլոր հիւպատանե-րին ու եւրոպացիներին հրաժեշտի այ-ցելութիւն տուեց, իսկ առաջնորդաւոր-նին ոչ։

—Նուրուզ բայրամին, որ կատարուեց մարտի 9-ին, այս տարի սովորականից շատ սառն անցաւ, մանաւանդ ստամի-հանդէսը։ 101 թնդանօթաձգութեան փոխարէն արձակուեց մի քանի անգամ միայն։

Պարսկին

հայոց լեզուի ու տաղաչափութեան մէջ մի նոյնպիսի փոփոխութիւն մտցնելու կարիքը։ Որովհետեւ մեր տաղաչափու-թիւնը—մերանի անձերի փոփոխու-թիւնի մտցնելու համար անչափ փոք-ձեքը մի կողմ թողնելով, միջնադարից ի վեր միևնոյն անշարժութեան մէջ է, իսկ մեր լեզուի մէջ յայտնի է թէ որքան դժուարութեամբ են ժողովը-րդական բաներ մտնում. Բայց այդ խը-ղիքը այստեղ քննելու տեղը չէ։

Ռոմանտիզմն ուրեմն ոչնչացրեց կա-սկական արուեստի, լեզուի ու ոճի կանոնները։ Ազատութիւնն արուեստ-արուեստաւորին, ինչպէս պատաու-թիւն էր տրուել անհասին։

Այժմ տեսնենք ինչ ստեղծեց ռոմա-նտիզմն այդ ազատութեան մէջ. կամ ո-րոնք են ռոմանտիկական դպրոցի վը-րաւոր յատկութիւնները, որոնք, ինչ-պէս վերանորոգեցին հակադիր և ն կատարականապէս յատկութիւններին։

(Զբաղւածութիւն)

Մ. Արեւիկան.

Բ Ե Լ Ի Ե.

